

Az egyetemalapító

Dr. Hegedűs Loránt püspök, református lelkipásztor teológiai jelentősége

Miközben Ignatioszt, Antiochia püspökét tíz katona kíséretében hajón Rómába szállították, hogy Traianus üldözése következtében a vadállatok elé vessék keresztyén hite miatt, ezt írta egyik levelében: *Frumentum Christi sum: dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.* „Krisztus gabonája vagyok, akit a vadállatok fogai őrlenek meg, hogy takaros kenyérnek bizonyuljak.”

Amikor Hegedűs Loránt református lelkipásztor rendkívüli teológiai munkásságát szeretnénk felidézni, sajátos hajóútjának megemléztetését sem nélkülözhetjük. Az egyháztörténet bizonyítja, hogy a vadállatok fogai között jelentős teológiai művek és krisztusi életek születtek, mint például Szegedi Kis Istváné vagy Dietrich Bonhoefferé. Hegedűs püspök tanítása is megpróbáló külső és belső őrlődések közepette jött létre, de a hajóút végén kerek fehér cipóvá nemesedett. Életműve immár a református teológiai irodalomnak egy különleges és sajátos korpuszát képezi, ami mellett nem mehet el, ami fölött nem tekinthet el immár senki.

Hegedűs Loránt a klasszikus értelemben vett református lelkipásztor volt, aki azért foglalkozott teológiával, hogy igehirdetéseinek tartalma minél gazdagabb és az örökérvényű isteni üzenet minél aktuálisabb legyen. Ilyen értelemben a reformátorokat és a modernek közül Karl Barthot követte. Sokszor idézte tőle: „Aki engem kritizál, attól elvárom, hogy előbb elolvasson.” Hegedűs Lorántnak valóban sok kritikus volt, de annál kevesebb elmélyült olvasója és vitapartnere – a felszínen, mert a kapcsolatok mélyén az egész Kárpát-medencében és az Óceánon túl is értették őt.

Meg kell vallani, ő nem volt soha könnyű olvasmány, s nem volt soha szimpla igehirdető. Oda kellett figyelni, mit mond, nagy koncentrációt követel egy kis bekezdés is, amiről ír. Igényes volt, s ebben az igényességben kívánta újjászületve látni a református egyházat. Elvárta, hogy a gyülekezet hallgatói, olvasói figyelmükkel áldozzanak, ha Isten, világ, ember összefüggéseiről van szó. Igazi tanító, tudós lelkipásztor volt. Mert ugyan a szószéki szolgálatot tartotta elsődlegesnek, de azt a világgal mindig kölcsönös viszonyban létkérdésünkké tette, ahogy azt Emil Brunneről, Paul Tillichről vagy barátjától, a római katolikus Hans Küngtől tanulta. Csak féligazság az, hogy hallatlan lexikális tudással és memóriával rendelkezett, neki valójában *rendszer-alkotó* ismerete volt és ez volt benne a rendkívüli.

Hegedűs Loránt 1930. november 11-én született Hajdúnánáson értelmiségi családban, édesapja jogász, édesanyja gyógypedagógus volt. Érettségi után 1949 és 1954 között az akkori Budapesti Teológiai Akadémiának volt hallgatója. Rövid bicskei szolgálat után 1956-ban került a budapesti Kálvin téri gyülekezetbe, mint Ravasz László püspök segédlelkésze egészen 1958-ig. A forradalom kitörésekor ő is felvonult a tüntető teológus hallgatókkal, ott volt a Parlament előtti gyilkos sortűznél is. Jellemző lángoló hitére és szívére, hogy idős korában is az a lobogó ifjú maradt, aki elsőnek húzta meg a harangot a halottakért és sebesültekért a Kálvin tér tornyában. Valójában ennek a harangszónak búgó-zúgó felhangjai szólnak életén keresztül valamennyi prédikációján, írásán és beszédén át. Aki meg akarja érteni személyiségét, cselekedeteit és tanítását, annak ismernie kell azok mögött a vészhelyzetek, sorsfordulók és istentiszteletek idején felzúgó harangok szívbemarkoló lélekindíttatását.

A Forradalom után tapasztalta meg először a bestiák fogai között az őrlődést és a gabona elvettetésének sorsát. Hogy a továbbiakban ne lehessen a Kálvin téri templom harangjának hangja, 1958-tól szolgálati helyét átirányították Nagykőrösre, Monorra, Komlóra, Alsónémedire. 1963-tól a baranyai Hidas lelkipásztorának választotta meg a gyülekezet, ahol szolgálatát 1983-ig végezte az áttelepült bukovinai székelyek között. Doktorálási kérelmét rendre elutasították, ennek ellenére az igének hirdetése, a gyülekezet építése, kétkezi munkák végzése közepette rendületlenül képezte önmagát. Több tízezer kötetre növekedő könyvtárat gyűjtött. Aztán egyszer csak megnyílt a kapu, Max Geiger és Heinrich Ott professzorok meghívására 1979-ben a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt, annak nemzetközi védelmében kijuthatott Bázalbe. Ott magyar virtussal néhány héten belül elkészítette és megvédte német nyelvű disszertációját. A fordításban is megjelent mű, *Az Isten-kérdés szempontjai* már jelezte, hogy globalizálódó világunkban a teológiát is a globalitás és lokalitás közötti távlatokban kívánja művelni. Alapvetése ebben a munkájában az, hogy minden egzisztenciális és intellektuális gond az Isten-kérdésig radikalizálódik, s a filozófiai, a természettudományos és az egyetemes krízis mind-mind a teológia konkrétságában kerülhet csak megoldásra.

1983-tól Hegedűs Loránt szolgálati helye Budapest lett, a Szabadság téri Egyházközség lelkipásztoraként. Itt, szolgálatának legelső évében tartott prédikációs sorozatát ma már olvashatja a nagy közönség is az azóta megjelent *Új Református Hiszekegy* (2013) című kötetben. Érdeemes megjegyezni, hogy az Apostoli Hitvallásról szóló 42 igehirdetésének gondolatisága és stílusa nemcsak a nyolcvanas évek elején volt megrendítően új, de ma, a 21. század elején is az, a szöveg maradandó frissessége azóta is teológiai elmélyülésre készítet.

Rövid időre Princeton egyetemére került, hogy habilitálhasson, s ennek gyümölcseként 1986-ban elkészült angol nyelven a *Transzcendencia a XX. századi protestáns teológiában* című tanulmánya. Ebben a művében is a lokálistól a globális távlatokat járja végig, a Jézus Krisztusban megtapasztalható személyes transzcendenciától az eszkatológikus, több dimenziós transzcendenciáig, amely írásával az Isten-kérdés vonatkozásában segít kilépni az egyoldalú és merev kategorizálás börtönéből, s az olcsó teológizálásból. Közben esztétikai megközelítésekben még mélyebbre jut, s nagyobb távlatokat fut. *Nyitás a Végtelenre* című kötetében Ady Endre szintézise, József Attila Isten-keresése, Németh László üdvösségügye érdekli, majd tovább bővíti a sort Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, Szabó Dezső és Nagy László elemzésével.

A rendszerváltoztatás idejében fogalmazta meg a kommunista hatalommal násztáncot járóktól való szakítást, és a megújulni kívánó református egyház hitvallását. Sajnos az 1990-ben született *Még tart a ma...* kezdetű nyilatkozat nem talált olyan visszhangra, amelyet jelentőségénél fogva megérdemelt volna, hiszen az felért a vörös diktatúrának azzal a másik, barna változatával szembehelyezkedő Barmeni Nyilatkozattal. Később szomorúan meg kellett állapítania, hogy bizony „még tart a tegnap”.

1991-ben megválasztották a Dunamelléki Egyházkerület püspökének, egyben a zsinat lelkészi elnökének, s ebben a hivatásában eltöltött tizenegy éve a legtermékenyebb alkotói korszaka is egyben. Ugyanakkor a rendszerváltoztatás és annak visszarendeződését megcélzó puccskísérletek idején, a hatalom körüli tülekedés hordalékában és a régi kedvezményezett elit folyamatos támadásainak keresztútjében másodsorra élte meg a gabona őrlésének fájdalmait.

Rengeteg korszakalkotó tette közben az egyházi iskolák visszaszerzéséért munkálkodva újra indította a Lónyay Gimnáziumot. 1993-ban pedig legnagyobb alkotásaként megalapította a Károli Gáspár Református Egyetemet, amely az egyetemi rangú Teológiai Akadémiára építve és a Nagykőrösön működő Tanítóképző Főiskolai Karral összekapcsolva, október 11-én nyitotta meg kapuit. A Károli Egyetem megalapítása csak Kálvin 1559-es egyetemalapításához hasonlítható heroikus küzdelem volt. Mindkettő a semmiből épülve, még csírájában ellenséges ösztűz alá vétetett. Az ellenzők azzal érveltek, hogy a tudomány világnézetileg semleges, nincs református matematika, református nyelvten, vagy református jogtudomány. Ezzel szemben viszont van – ahogy a püspök érvelt – minden tudománynak református keresztyén hermeneutikája, és minden tudománynak olyan interdiszciplináris kapcsolódási pontja, amellyel a teológia épp a kálvini egyetemes vagy – mai kifejezéssel – holisztikus látásmóddal gazdagíthatja tudásunkat. Hegedűs Loránt a keresztyén tradíció és a

református hitvallás értelmében cselekedett, hiszen maga a Heidelbergi Káté úrnapi parancsolatértelmezése is az istentisztelet mellett iskolák, egyetemek létrehozására és fenntartására ösztönöz. Ő maga nem a jelen pillanatnyi katedráira tekintgetett, hanem az eljövendőt keresve évszázadok távlatában gondolkodott. Tudta, hogy egy egyetem értéke csak emberöltők múltával érhet be, ahogy ez a Kálvin alapította genfi, vagy a John Harvard által szorgalmazott cambridge-i egyetemek esetében ma már mindenki számára egyértelmű. Gondoljunk csak bele, Hegedűs püspök kezdeményezése nélkül a mai Európában nem lenne református felekezeti egyetem. Ennek az intézménynek 1999 és 2003 között tanára, s majd tiszteletbeli professzora volt, ahogy díszdoktora lett a Veszprémi és a Kolozsvári Egyetemeknek is.

Ebben az igen aktív és fáradhatatlan időszakában olyan művei születtek, mint a szellemi identitását kereső *Újkantiánus és értékteológia* (1996), vagy a nagy visszhangot kiváltó *Jézus és Európa* (1998). Az előbbiben Ravasz László teológiai örökségét folytatva egyrészt az előző generációk értékteológiai vonulatát kutatja föl többek között Böhm Károly, a két Bartók György, Makkai Sándor, Tavaszgy Sándor, Révész Imre bemutatásával, másrészt a neves elődöktől megkísérli a stafétát az igeteológia szempontjából átvenni és az új teológiával egy belső összeköttetést létesíteni. A *Jézus és Európa* lelkes olvasói annak örültek végre, hogy íme, kimondatott: a teológia nem egy zárvány, nem kegyes hívek templom falain belüli módszertana, hanem annak bizonyossága, hogy az Istenről szóló beszéd lényege dialógikus kapcsolatban van az atomfizikával, a pszichológiával, a filozófiával vagy éppen a szépirodalommal. Hangos ellenfelei pedig megérezték, hogy ezzel a művel lezárult annak az ideológiának korszaka, amikor a krisztusi bölcsességet el lehetett szeparálni a társadalomtól, ki lehetett zárni a gondolkodásból, nevetségessé lehetett tartani a népi vallásosság szintjén.

Hegedűs Loránt 1996-tól a Kálvin téri templom szószékén hirdette Isten igéjét, amelyet két prédikációs kötete is fémjelez. Az *Isten kezében a történelem* Dániel próféciáját magyarázza az ezredfordulón, az Ó- és Újszövetség értelmében vett tradicionális értékeket felemészteni igyekvő diktatúra három változata: a kommunizmus, a nemzeti szocializmus és a neoliberalizmus ellenében. A Dürer-metszetekkel illusztrált *Apokalipszis most és mindörökké* pedig a történelem e romboló hatalmai által előidézett világvégi hangulattal ütközteti a krisztusi igazságot.

Tagadhatatlan az, hogy zászlót bontott a templomokban *cum Deo pro patria* elkötelezettséggel, mert érvényesnek találta Krisztus megváltását a 20. század háborúit, trianoni veszteségeit, vészkorszakos és diktatórikus tragédiáit elszenvedő magyar nemzeti szorongásból is. Igehirdetéseiben és írásaiban próbálta elfogadtatni azt az igazságot, hogy a

nemzet nemhogy nem idegen az Ábrahám hitének ígéret szerinti örökségétől, a Krisztusban való új létől, hanem éppen abban gyökerező *identitás* és különleges *küldetés* az ember javára. Nem test és vér szerinti, hanem szellemi és eszkatológikus elkötelezettség.

Hegedűs nemzetgondolatához álljon itt egy példa annak bizonyítására, hogy az egyházat nem rángatta bele a nacionalizmus útvesztőibe, amivel sokan alaptalanul vádolták őt, hanem épp ellenkezőleg, Krisztus egyházának lényegéből fakadóan látta a nemzeti felelősséget. A nemzetköziséget pedig csak egy adott nemzethez való elkötelezettségben képzelte igazán megvalósíthatónak:

„A magyarság: eleve elrendelés, tény, érték, üdvösségügy tárgyilagosan minden ember, egzisztenciálisan minden magyar ember számára – ha, és ahogyan mindenkinek saját nemzeti jellege mindenki részéről és a mi részünkről is ugyanezen értékelésben részesül. Nemzeti azonosság életvállalása ez, mindhalálig szent, s ha egy nemzet élete igazáért vállalja a mindhalálig tartó hűség kockázatát, csak akkor szerzi meg jogát az élet nyereségéhez. Ugyanakkor nemzeti különbözőség magától értetődő *testvéri* elgondolása ennek az azonosságvállalásnak a történelmi közege. Az azonosságvállalás és különbözőség-elfogadás emberségtartalma: a tolerancia igazsága és az igazság toleranciája. A tolerancia igazság nélkül üres, az igazság tolerancia nélkül vak. Nekünk sem tehetetlenül üres türelemre, sem agresszíven elvakult igazságra nincs szükségünk! A döntő *punctum saliens* e téren abban áll, hogy az igaz tolerancia és a toleráns igazság a nemzetek viszonylatában csak kölcsönös lehet, s a hatalom áligazsága sosem „pótolhatja” az igazság hatalmát. Ady magyarsága ebben az értelemben utasítja el a nacionalizmust, annak másokat bántó jellegével, és mindenkitől megkövetelve a hazafiság revízióját, s a hazaszeretet reformját” (*A költő-vátesz Ady II.* 202.).

2001-ben egy meglepetés is született, a legvékonyabb, ugyanakkor talán az egyik legszebb költői művét adta ki, egy teológiai műfajt újjáteremtő *theologia poetica*-t: az *IMózes huszonkettő*-t. A hit hőséneke, Ábrahámnak megpróbáltatását belső lelki útjain keresztül elemzi teológiai-esztétikai metszetekben, amikor élete döntő részében Isten tőle egyetlen fiának feláldozását parancsolja meg. Az Istenben való lét kérdése feszül e kis műben, persze nem statikus módon, hanem mélységek és magasságok bejárásával, amitől a hívő élet emberileg is elnyeri hitelességét. Ezt a műfajt személyében csak olyan teológus művelhette, akiben csodálkozásra képes gyermeki lélek lakozik.

2004-ben azonban harmadszorra is megélt Hegedűs Loránt a gabona megőrlésével járó szétporladást, amikor szeretett gyülekezetétől és életének elemétől, a Kálvin téri szószéktől kellett megválnia. A lelki megpróbáltatás megroppantotta testében is, betegségének csírája ekkortól kezdett eluralkodni benne. Noha a Szabadság téri Hazatérés Templomában

prédikálhatott, publikációinak sora is megtorpanni látszott. Valamikori egyházi principálisa, Ravasz László szellemi és tárgyi emlékét ápolta a nagy előd szószékének közelségében, a Kálvin szobor háttérében létrehozott Emléklakásán. Nemcsak Ravasz püspök dedikált könyveit, élete főbb állomásainak dokumentumait állította itt ki, hanem összefüggésbe hozta a nagy reformátorok és korábbi erdélyi elődök szellemi hagyatékával is. Ennek az emlékműnek méltó és színes megjelentetése a Mihály Zoltánnal közösen kiállított kötet, a *Református Ravasz Relikviák* (2011). Visszahúzódásának menedékhelye volt ez még akkor is, amikor lankadatlan kapcsolatot tartott fenn a vidék Magyarországgal és a határon túli magyarok gyülekezeteivel. Amikor a felszínen az egyház hivatalos keretei között elszigetelődésre volt ítélve, amikor a püspöksége idején körülötte tolongók és hamis tanácsadók is mind egy szálig magára hagyták, szellemi kapacitása még nem hagyta cserben, sőt. Saját költségén folytatta teológiai műveinek kiadását. A 2009-ben megjelent *Az evangéliumok evangéliuma*, az idős és tapasztalt lelkipásztor elemi erővel áttörő örömmüzenete minden szkeptikus, szorongó, halálba menő és életre ítelt számára. Egy év múlva már olvashattuk a *Rodintól Krisztusig* című, a magyar nyelvterületen oly ritka teológia-esztétikai remekművét, amelyben az emberi szellem csodálatra méltó alkotóképességét járja körül tisztán bibliai alapon álló teológiával.

Hegedűs Loránt mind szószéki beszédét, mind írásának stílusát illetően merőben különbözik kortársaitól. Az előbbieken említett globális és lokális közötti gondolati mélysége és érdeklődésének széles horizontja már eleve meghatározta nyelvezetét, amelyet puritán barokknak lehetne nevezni, mint a festett kazettákkal díszített falusi templomainkat. Puritán, mert teológiailag pontos és kimért kíván lenni, viszont barokk, mert a gondolati kapcsolódások olyan szó-hajtásait, itt-ott kisarjadó ága-bogát foglalja egy-egy mondatba, amelytől az egyszerű tagmondat is több girlandot vet. Ebben megfigyelhető a teológiai pontosságot megcélzó definitív megfogalmazás, amely éppen e pontosság kedvéért kapcsol egybe precíziós jelzőket és szókapcsolatos határozókat, amely szerkezet esztétikailag a mondandónak egy újabb dimenzióját nyitja meg.

Míntha megérezte volna, hogy a szintézisteremtő Ady elemzése utolsó alkalmat adhat teológiájának összefoglalására. Valóban, már csak arra maradt ideje, hogy 2008-tól 2012-ig szenvedélyesen készített művét, a hatalmas, négy kötetes *Ady-monográfiát* befejezze. Ez a négy kötet korunk nagy magyar teológusának *summája*. Ahogy Aquinói Tamást az 512 quaestiót magába foglaló *Summa theologiae*, ahogy Karl Barthot a tizenhárom kötetes *Kirchliche Dogmatik* jellemzi, Hegedűs Loránt szellemiségét *A költő-vátesz Ady* vaskos kötetei foglalják magukba. A nagy költő valamennyi versét mélységében elemző műnek jelentősége két irányba kötelez: az irodalomtörténészek és a teológusok felé. Aki bölcsészként

mától Adyval akar foglalkozni, Hegedűs monográfiáját és a református hitvallásos gondolkodást meg nem kerülheti, de aki teológus akar lenni, e munkán keresztül a költészettel és a művészettel kötelessége szakszerűen megismerkednie. Többen szemére hányták, hogy Ady-kötetei nem Ady Endréről, hanem magáról a szerzőről szólnak. No de mely életrajzról, monográfiáról nem lehet ezt elmondani? Hiszen minden szerző, ha hűségese tanúságtevő, akkor magát írja meg bárkiről, bármiről is szóljon a műve, éppúgy az ő Adyja is Hegedűs teológiai látása, de úgy, ahogyan őt Ady megszólította.

Hegedűs Loránt az Ady-monográfia negyedik kötetében – életének utoljára dedikált címlapján – művét az általa alapított Károli Gáspár Református Egyetemnek ajánlotta, amelynek Hittudományi Karán több szemeszteren át tartott szemináriumot. Még mielőtt személye gabonaként a negyedik, a legutolsó őrléssel liszté zúzatott volna, az utolsó kötetek kéziratái már végzetes kórházi ágyából kerültek a nyomdába, hogy bebizonyosodjon: végső leheletéig Isten igéjének szolgája volt. A Kar hallgatói ezt látták benne, ezért tisztelték és szerették. Nagy örökséget hagyott ránk, amelyből élhetünk, amelyet kutathatunk, s amelyre építhetünk. Ezért igaz reá nézve is Ignatiosz jövendölése, amely, íme, beteljesedett: *Frumentum Christi sum: dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.*

Dr. Békési Sándor